

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглянуто дистанційне навчання як науково-педагогічну проблему в умовах сучасних реалій. Уточнено тлумачення поняття «дистанційне навчання» і окреслено проблеми, що виникають в умовах застосування дистанційного навчання. Виокремлено перспективні напрями розв'язання зазначених проблем.

Ключові слова: навчання, дистанційне навчання, дистанційна форма навчання, дистанційна освіта.

Постановка проблеми

Вступ. Вхідження України в загальноєвропейський простір вимагає від освіти належного рівня. Розвиток та удосконалення комп'ютерної техніки, інформаційних та комунікаційних ресурсів розкриває нові можливості в системі освіти. Удосконалюється система дистанційного навчання. Поряд з таким удосконаленням виникає потреба в уточненні сучасного поняття «дистанційне навчання», перегляді проблем, що виникають в умовах застосування дистанційного навчання в освітньому процесі.

Дослідження можливостей впливу дистанційної форми навчання на освітній процес поставило перед нами такі завдання:

- уточнити тлумачення поняття «дистанційне навчання»;
- окреслити коло проблем, що виникають в умовах застосування дистанційного навчання, та перспективні напрями їх розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури надають можливість стверджувати, що загальнотеоретичні питання з зазначеної проблематики висвітлені у працях таких вітчизняних науковців, як: В. Биков, В. Кухаренко, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Смирнова-Трибульська, П. Стефаненко, Ю. Триус, Б. Шуневич; а також закордонних науковців, таких як: А. Андрєєв, Є. Полат, В. Тихомиров.

Мета статті: уточнити тлумачення поняття «дистанційне навчання» і окреслити коло проблем, що виникають в умовах застосування дистанційного навчання, та виокремити перспективні напрями їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу

Для країн, що усвідомлюють єдність і цілісність світу, взаємозв'язок і взаємозумовленість його складових частин, однією із значущих проблем сучасної системи освіти є інтеграція, створення єдиного освітнього й інформаційного простору. Також постає проблема безперервної освіти, наступності її різноманітних систем і ступенів, оскільки людині протягом життя, у будь-який проміжок часу потрібно забезпечити вільний доступ до освіти, набуття фаху, зміни професії, підвищення кваліфікації тощо. У розв'язанні цих проблем важливу роль відводять дистанційній освіті, яка покликана забезпечити:

- фундаментальну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації спеціалістів для кадрового забезпечення конверсійних, освітніх, регіональних та інших державних та громадських програм;
- якісно новий рівень академічної мобільності студентів, що надасть їм можливість для переходу з однієї освітньої платформи на іншу;
- отримання освіти особам з фізичними вадами, які не можуть навчатися в традиційній системі;
- високу якість освіти за рахунок реалізації комплексних освітніх програм, які ґрунтуються на кращих традиціях вітчизняної освіти та міжнародному досвіді викорис-

тання передових інформаційних технологій;

- розширення географії вищої школи, вихід на нові ринки освітніх послуг в країні та за її межами;
- доступність вищої освіти для іноземних громадян, подолання ізолюваності вітчизняної системи освіти від світової освітньої системи, зокрема і на мовному рівні;
- можливість отримання освіти за місцем проживання і розв'язання цим самим соціальних проблем, пов'язаних з наявною диспропорцією в розміщенні вищих навчальних закладів на території країни;
- можливість здійснювати випереджальне навчання обдарованих осіб, незалежно від місця їхнього проживання і віддаленості від традиційних академічних та університетських центрів [7].

Дистанційна освіта як процес і як результат реалізується через дистанційну форму навчання. Розглянемо детальніше дефініцію «дистанційне навчання».

Дистанційне навчання — це така організація освітнього процесу, що базується на принципі самонавчання студента. Процес навчання характеризується тим, що студенти та викладачі розподілені в просторі і часі. Але водночас вони мають можливість підтримувати діалог за допомогою мережевих комунікаційних засобів. Провідні позиції Болонської декларації спрямовані на реформування й удосконалення педагогічної освіти з метою її приведення до європейських стандартів. Такі перетворення в освітньому процесі супроводжуються переходом суспільства до інформаційного простору, в якому основними складовими виробництва мають стати інформація і знання.

Дослідження й аналіз психолого-педагогічної літератури, нормативно-правової бази підвели до висновку про те, що відсутнє єдине тлумачення суттєвості змістовного поняття «дистанційне навчання».

Дистанційне навчання має значний потенціал в Україні. Воно розглядається як індивідуалізований процес передавання та засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності особистості, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі використання сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Існує кілька визначень поняття **дистанційне навчання**, що відображає різноманітні підходи до його розуміння. Наведемо деякі з них.

1. Дистанційне навчання є формою освіти, поряд з очною та заочною, за якою в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби і форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Основою освітнього процесу в дистанційному навчанні є цілеспрямована й контрольована інтенсивна самостійна робота студента, котрий може навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи комплект спеціальних засобів навчання й погоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронною та звичайною поштою, а також очно [4].

2. Дистанційне навчання є цілеспрямованим інтерактивним асинхронним процесом взаємодії суб'єктів і об'єктів навчання між собою та із засобами навчання, причому процес навчання індиферентний до їхнього просторового розташування. Освітній процес проходить у специфічній педагогічній системі. Елементами цієї системи є: мета навчання; зміст навчання; засоби навчання; організаційні форми навчання — ідентифікаційно-контрольна, навчально-матеріальна, фінансово-економічна, нормативно-правова, маркетингова [2].

3. Дистанційне навчання — нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що студенти здебільшого віддалені від викладача у просторі й часі, водночас вони мають можливість у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації [3].

4. Дистанційне навчання — сукупність інформаційних технологій, що забезпечують доставку студенту основного обсягу навчального матеріалу; інтерактивну взаємодію студентів та викладачів у процесі навчання; надання студентам можливості самостійної роботи із засвоєння навчального матеріалу; а також оцінювання їхніх знань та умінь у процесі навчання [6].

5. Дистанційне навчання — це вид заочного навчання, на якому забезпечується застосування інформаційних технологій, що ґрунтуються на використанні персональних комп'ютерів, відео- та аудіотехніки, космічної техніки й оптичних систем зв'язку [9].

6. Дистанційне навчання — це універсальна гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, технічних засобів, які створюють умови для вибору студентами вільних освітніх дисциплін, які відповідають стандартам, діалоговому обміну з викладачем; при цьому процес навчання не залежить від розташування студента в просторі та часі [8].

7. Дистанційне навчання — це електронний варіант очного або заочного навчання, що адаптує традиційні форми занять та паперові засоби навчання в телекомунікаційні. Дистанційне навчання покликане розв'язувати специфічні завдання стосовно розвитку творчої складової освіти й проблеми, складні для розв'язання у звичайному навчанні, зокрема:

а) підсилення активної ролі студента у власній освіті: у постановці освітньої мети, виборі домінуючих напрямків, форм і темпів навчання в різноманітних освітніх царинах;

б) різке збільшення обсягу доступних освітніх масивів, культурно-історичних досягнень людства, доступ до світових культурних і наукових скарбів для дітей з будь-якого населеного пункту, де є телезв'язок;

в) отримання можливості спілкування учня з педагогами-професіоналами, з ровесниками-однорідцями, консультування у фахівців високого рівня незалежно від їхньої територіальної розташованості;

г) збільшення евристичної складової навчального процесу за рахунок застосування інтерактивних форм занять, мультимедійних навчальних програм;

ґ) більш комфортні, порівняно з традиційними, умови для творчого самовираження студента, можливість демонстрації продуктів своєї творчої діяльності для всіх, широкі експертні можливості оцінювання творчих досягнень;

д) можливість змагання з великою кількістю ровесників, що знаходяться у різних містах і країнах, за допомогою участі у дистанційних проектах, конкурсах, олімпіадах [10].

Дистанційне навчання — це вид освітніх послуг, що набирає світової популярності. Таке навчання відноситься до вищої освіти, є однією з його форм і способом організації навчання. Варто відзначити, що дистанційна освіта існує вже впродовж п'ятидесяти років. З часом технології навчання удосконалилися, завдяки передачі інформації і формуванню нових мереж інформації [11].

На наш погляд, прийнятним є таке трактування: дистанційне навчання — це організація освітнього процесу завдяки використанню інформаційних та комунікаційних технологій, в основу якої покладено принципи самостійної роботи та самонавчання студента. До визначальної характеристики навчального середовища можна віднести факт віддаленості студента від викладача в просторі. Спілкування у такому середовищі відбувається на основі мережевих комунікаційних засобів. У процесі дистанційного навчання здійснюється доставка основного обсягу навчального матеріалу, забезпечується супроводження самостійної роботи студентів для ефективного засвоєння навчального матеріалу.

В Україні дистанційна форма навчання набуває актуальності. Причина полягає в масовій перепідготовці та підготовці кадрів, зокрема кадрів педагогічного спрямування. Розглянемо структуру дистанційної форми навчання. Основу такого навчання

складає програмно-методична технологія. Кожному студенту дистанційної форми навчання надається набір літератури, який включає навчальні посібники, навчальний план, програми предметів, тестові й контрольні роботи, тематику дипломних і курсових робіт і тощо. У процесі навчання студент може спілкуватися з викладачем особисто або за допомогою засобів зв'язку. Отже, викладач грає роль консультанта, а не лектора. Головне завдання викладача в цій системі — керувати навчальним процесом, оцінювати і контролювати рівень знань, пояснювати складний матеріал навчальної дисципліни [8; 9].

Перевагою дистанційної форми навчання є індивідуальність самого навчання, яку визначає сам студент. Саме він вибирає не тільки ритм, темп і час навчання, а й послідовність вивчення предметів. Студент сам вирішує, коли звертатися до викладача за консультацією. А метою навчання стає придбання професійних навичок, нових знань, ступеня кваліфікації, спеціальності [5].

Перспективу і вдосконалення дистанційної форми навчання в Україні складає впровадження у процес освіти комп'ютерної і аудіовізуальної техніки. Сьогодні проблему дистанційної освіти розробляють практично всі вищі навчальні заклади України.

Дистанційна форма навчання — це система взаємодії суб'єктів процесу навчання, яка ґрунтується на поєднанні традиційних і нових інформаційно-комунікативних технологій і технічних засобів для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогу між суб'єктами навчання, при цьому процес навчання незалежний від розташування суб'єктів навчання у просторі і в часі, а також від конкретного освітнього закладу.

Дистанційне навчання покликане розв'язувати специфічні завдання, що відносяться до розвитку творчої складової освіти й утруднені для досягнення в традиційному навчанні:

- посилення активної ролі особи, що навчається, у власній освіті: у постановці освітніх цілей, виборі домінуючих напрямів, форм і темпів навчання в різних освітніх областях;
- різке збільшення обсягу доступних освітніх масивів, культурно-історичних досягнень людства, доступ до світових культурних і наукових скарбів для осіб із будь-якого населеного пункту, що має телезв'язок;
- отримання можливості спілкування студентів з викладачами та іншими студентами незалежно від їхнього територіального розташування;
- збільшення евристичної складової навчального процесу за рахунок застосування інтерактивних форм занять, мультимедійних навчальних програм;
- створення комфортних умов для творчого самовираження студентів, можливість демонстрації продуктів своєї творчої діяльності для всіх, хто бажає, широкі експертні можливості оцінювання своїх творчих досягнень;
- можливість змагання з великою кількістю однолітків, розташованих у різних містах і країнах за допомогою участі в дистанційних проектах, конкурсах, олімпіадах.

Внаслідок аналітичного перегляду дистанційної форми навчання як явища і як процесу, ми зазначили, що фундаментальними елементами визначення дистанційного навчання є положення про незалежність суб'єктів і об'єктів навчання щодо відстані, часу, освітнього закладу, збалансованого використання традиційних і нових інформаційно-комунікативних технологій. Для дистанційної форми навчання властиві дидактичні принципи, характерні для традиційних систем навчання, а також нові, зокрема такі, як: гуманістичний принцип (спрямованість навчання й освітнього процесу на особистість), принцип педагогічної доцільності застосування нових інформаційних технологій, принцип інформаційної безпеки, принцип випереджальної освіти, принцип стартового рівня освіти.

У практиці застосування дистанційної форми навчання використовують п'ять загально-дидактичних методів навчання: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний, евристичний і дослідницький, що охоплюють усю сукупність педагогічних актів взаємодії викладачів і студентів як у очному контакті, так і в інтерактивній взаємодії за допомогою засобів інформаційних технологій. У процесі дистанційного навчання використовуються як традиційні регламентовані форми навчання: лекції, семінари, консультації, іспити, самостійна робота тощо, так і нові організаційні форми навчання — комп'ютерні конференції, телеконференції, інформаційні сеанси, он-лайн консультації, проектні роботи та ін. До дидактичних засобів дистанційної форми навчання, в яких опосередковано педагогічно опрацьований зміст навчання, відносяться друковані видання, електронні видання, комп'ютерні навчальні програми, аудіо- та відеоматеріали, а також інформація, отримана за допомогою електронної пошти, комп'ютерної мережі або за допомогою супутникового телебачення [1].

Всебічне теоретичне осмислення проблеми дистанційного навчання як явища вимагає комплексного підходу до розроблення:

- теорії і методики дистанційного навчання;
- технології дистанційного навчання;
- змісту дистанційного навчання;
- організації процесу дистанційного навчання.

Також слід зазначити, що на етапі процесу реалізації дистанційної форми навчання частіше постають психолого-педагогічні, методичні, технологічні, організаційні, правові й економічні проблеми, ніж їх вдається розв'язати. Психолого-педагогічні проблеми дистанційної форми навчання зумовлені опосередкованим контактом між викладачем і студентом за допомогою сучасних засобів інформаційно-комунікативних технологій. За умови дистанційного навчання ця опосередкована взаємодія утруднює встановлення психологічного контакту між учасниками навчального процесу внаслідок таких причин:

- неможливості використання більшої частини невербальних засобів комунікації і, як наслідок, збіднення емоційного компонента спілкування;
- дефіциту інформації про партнера по взаємодії у навчальному процесі;
- відсутність низки «фонових» компонентів, таких як інтонації, жестів, міміки і т. ін., які супроводжують традиційне навчання, і підміна живого спілкування набором стандартних реакцій машинного інтерфейсу;
- відсутність низки факторів мікросоціума і мікросередовища, у яких знаходяться співрозмовники;
- внаслідок віддаленої взаємодії важко досягнути високого рівня згуртованості віртуальної навчальної групи, яка є немаловажним фактором включення людини в навчальний процес.

Тому постає проблема розроблення Інтернет орієнтованої системи психолого-педагогічного супроводу дистанційної форми навчання, дослідження різних способів отримання й опрацювання психологічної особистісної інформації, необхідної в педагогічному і консультаційному процесі.

Реалізація дистанційного навчання передбачає розроблення навчально-методичного комплексу. До складу такого комплексу входять усі традиційні його компоненти в електронному вигляді, а також компоненти, обумовлені ознаками дистанційної форми навчання. Слід зазначити, що наявні матеріали традиційної системи навчання не відповідають педагогічним вимогам дистанційної форми навчання. Звідси випливає

значущість проблеми, пов'язаної з розробленням навчально-методичного комплексу для системи дистанційного навчання.

Зауважимо, що вимоги до якості, термінів розроблення та вартості цих матеріалів стають надзвичайно важливими. На початковому етапі впровадження системи дистанційного навчання необхідні чималі вкладення коштів, а якщо врахувати, що на сьогодні відсутній єдиний координаційний центр, то такі вкладення коштів можуть бути навіть невиправдано високими. Проте в перспективі дистанційне навчання зробить дешевшим процес здобуття освіти.

Нині дистанційне навчання емпірично впроваджується у педагогічну практику. Для цілеспрямованого розвитку системи дистанційного навчання мають бути створені спеціальні регіональні центри, які б:

- створювали нові методики дистанційного навчання на основі нових інформаційних технологій;
- розробляли електронні курси з основних дисциплін;
- розробляли моделі різноманітних процесів для проведення практичних, лабораторних робіт, ділових ігор у процесі дистанційного навчання;
- проектували і розробляли програмне забезпечення для систем дистанційного навчання;
- виконували дизайн Web-сторінок для систем дистанційного навчання;
- проводили сеанси експериментального дистанційного навчання;
- проводили міжнародну діяльність, готували заявки на участь у конкурсах міжнародних проектів у галузі дистанційного навчання;
- створювали електронні бібліотеки і фонди електронної навчальної літератури;
- налагоджували зв'язки з іншими центрами та вузами з метою обміну досвідом тощо.

Висновки

В Україні дистанційна форма навчання набуває актуальності. Термін «дистанційне навчання» можна трактувати як організацію освітнього процесу завдяки використанню інформаційних та комунікаційних технологій, в основу якої покладено принципи самостійної роботи та самонавчання студента. Але запровадження дистанційного навчання є педагогічною проблемою, оскільки залишаються відкритими питання науково-педагогічних, методичних, технологічних, організаційних і економічних проблем. Всебічне теоретичне осмислення проблеми дистанційного навчання як явища вимагає комплексного підходу до розроблення теорії, методики, технології, змісту й організації процесу дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. А. Введение в дистанционное обучение / А. А. Андреев. — М. : МЭСИ, 1997. — 50 с.
2. Биков В. Ю. Дистанційні технології навчання в забезпеченні формування освіти України / В. Ю. Биков // Управління проектами. — 2001. — № 2.
3. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко ; за ред. В. М. Кухаренка. — 3-є вид. — Х. : НТУ «ХПІ», Торсінг, 2002. — 320 с.
4. Морзе Н. В. Интерактивные методы в дистанционном обучении / Н. В. Морзе, І. Ю. Шуляк // Образование и виртуальность. — Х. — Ялта : УАДО. — 2002.

5. Олійник В. В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні: орг.-пед. дослідження / В. В. Олійник. — К. : ЦІППО, 2001. — 45 с.
6. Полат Е. С. Педагогические технологии дистанционного обучения / Е. С. Полат. — М., 2008. — 400 с.
7. Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів (Гриф МОН України) / Є. М. Смирнова-Трибульська ; наук. ред. М. І. Жалдак. — Херсон : Вид-во «Айлант», 2007. — 492 с.
8. Стефаненко П. В. Аналіз еталонної моделі модульної дистанційної дидактичної системи / П. В. Стефаненко // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвістичного ун-ту. — К. : КНЛУ, 2001. — Вип. 17. — С. 132–136.
9. Тихомиров В.П. ДО: история, экономика, тенденции / В.П. Тихомиров // Дистанционное обучение. — 1997. — №2. — С. 14–15.
10. Триус Ю. В. Проблеми використання технологій дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України і шляхи їх вирішення / Ю. В. Триус // Тези доповідей VII Всеукр. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології в освіті, науці і техніці» (ІТОНТ-2010) (4–6 трав. 2010 р., м. Черкаси): у 2-х т. — Черкаси : ЧДТУ, 2010. — Т. 2. — С. 39–40.
11. Шуневич Б. І. Англо-український словник з дистанційного навчання / Б. І. Шуневич // Лінгвістичні та методичні проблеми викладання іноземних мов: наук.-метод. конф. присвячена 100-річчю КПІ. — К., 1998. — С. 31.

Самойленко А. Н.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Рассматривается дистанционное обучение как научно-педагогическая проблема в условиях современных реалий. Уточнены толкование понятия «дистанционное обучение» и проблемы, возникающие в условиях применения дистанционного обучения. Выделены перспективные направления решения указанных проблем.

Ключевые слова: обучение, дистанционное обучение, дистанционная форма обучения, дистанционное образование.

Samoylenko A. M

DISTANCE EDUCATION AS A SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL PROBLEM

The paper deals with distance learning as a research and pedagogical problem in contemporary realities. Clarified the interpretation of the concept of «distance learning» and outlines the problems that arise in the application of distance learning. Singled out promising directions solving these problems.

Key words: learning, distance learning, distance learning, distance education.